

Hasta ve Hasta Yakınlarının El Yıkama Konusundaki Bilgi ve Tutumlarının Belirlenmesi

Determination of Knowledge and Attitudes of Patient and Patient Relatives About Hand Washing

^{id} Gül BÜLBÜL MARAŞ^a, ^{id} Şükran KÖSE^b, ^{id} Elem KOCAÇAL^c

^aİzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yaşlı Bakım Programı, İzmir, TÜRKİYE

^bSağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Enfeksiyon Hastalıkları Kliniği, İzmir, TÜRKİYE

^cİzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları ABD, İzmir, TÜRKİYE

ÖZET Amaç: Bu araştırma, hastanede yatan hasta ve hasta yakınlarının sağlık çalışanlarının el yıkama davranışı ile ilgili bilgi ve tutumlarını belirlemek amacıyla planlanmıştır. Araştırmanın ikincil hedefleri ise sağlık hizmetlerinin yürütülmesi sırasında hasta ve hasta yakınlarının el yıkama uygulamalarına katılmaya gönüllülük durumu ve el yıkamaya yönelik tutumları ile hastane, doktor ve hemşire seçimleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir. **Gereç ve Yöntemler:** Tanımlayıcı türdeki araştırmanın örneklemini 2014-2015 yılları arasında araştırmaya katılmayı kabul eden hasta ve hasta yakınları (n=245) oluşturmuştur. Araştırma verileri, etik kurul izni alındıktan sonra hasta/hasta yakınlarının tanıtıcı özellikleri ile el yıkamaya ilişkin bilgi ve tutumları değerlendiren toplam 37 soruluk anket formu ile yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır. Verilerin analizi ortalama ve yüzdelik hesaplamalar kullanılarak yapıldı. **Bulgular:** Hasta ve hasta yakınlarının 192 (%78,4)'si, hastane enfeksiyonları konusunda bilgisi olduğunu ve günlük yaşamlarında el yıkama/el hijyeninin her zaman çok önemli olduğunu rapor etmiştir. Hasta/hasta yakınlarının 178 (%74,5)'i hastanede yattıkları süre boyunca ellerini yıkama konusunda herhangi bir engelle karşılaşmadığını belirtirken, 159 (%64,9)'u sağlık çalışanlarının görüş alanı içinde ellerini yıkamasını istediğini ifade etmiştir. Hasta ve hasta yakınlarının 157 (%64,1)'si el hijyenini gerçekleştirilmeyen sağlık çalışanına el hijyenini hatırlatmak istediğini belirtmiştir. Hasta/hasta yakınlarından 144 (%58,8)'ü sağlık çalışanlarının el yıkama davranışlarının doktor, 151 (%61,6)'i hemşire ve 160 (%65,3)'ü hastane seçimlerinde etkili olduğunu bildirmiştir. **Sonuç:** Araştırma bulgularına göre; çoğu hasta/hasta yakınının günlük yaşamında el hijyenini önemli bulduklarını saptadık. Sağlık çalışanlarının el yıkama endikasyonları ile ilgili bilgisinin yüksek düzeyde olduğunu ve sağlık çalışanlarının el yıkama davranışını önemsediklerini ortaya koyduk. Hasta/hasta yakınlarının, sağlık ekibi üyelerinin el hijyeni davranışları konusundaki görüş ve tutumlarını belirlemeye yönelik farklı ve geniş örneklerle yürütülecek araştırmalar yapılması önerilmektedir.

ABSTRACT Objective: The aim of this study was to determine the knowledge and attitudes of hospitalized patients and their relatives about the hand hygiene behavior of health care workers. The secondary objectives of the research are; to determine the volunteering status of the patient and patient relatives' and the relationship between and attitudes towards handwashing during the delivery of health services and the choices of hospital, doctor and nurse. **Material and Methods:** The sample of the descriptive study consisted of patients and their relatives (n=245) who accepted to participate in the study between 2014-2015. After obtaining the approval of the ethics committee, the data were collected through a face-to-face interview with a 37-item questionnaire, which evaluates the demographic characteristics of the patient/patient's relatives and the knowledge and attitudes of hand hygiene. Data were analyzed using mean and percentage calculations. **Results:** It was determined that 192 (78.4%) of the patient/patient's relatives reported that they had knowledge about nosocomial infections and that hand washing is always very important in their daily lives. It was found that 178 (74.5%) of the patients and relatives stated that they did not encounter any obstacles to washing their hands during their stay in hospital; 159 (64.9%) stated that they wanted health care workers to wash their hands within the field of view. Of the patient/patient's relatives 157 (64.1%) stated that they wanted to remind the health care worker who did not perform hand hygiene. In the study, 144 (58.8%) of the patient/patient relatives reported that the hand washing behaviors of healthcare workers were effective in the selection of physicians, 151 (61.6%) nurses and 160 (65.3%) in hospital choices. **Conclusion:** According to the research findings; we revealed that most of the patients/relatives consider hand hygiene important in their daily lives. In addition, we found that they have a high level of knowledge about the indications of handwashing of health workers and care about handwashing behavior of health workers. It is recommended to conduct studies with different and larger samples to determine the opinions and attitudes of the health care members about hand hygiene behaviors of patient/patient relatives.

Anahtar Kelimeler: Hastalar; el hijyeni; bilgi; tutum

Keywords: Patients; hand hygiene; knowledge; attitude

Correspondence: Elem KOCAÇAL

İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları ABD, İzmir, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: elem.kocacal@hotmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences.

Received: 04 Dec 2019

Received in revised form: 06 Jul 2020

Accepted: 21 Aug 2020

Available online: 10 Dec 2020

2146-8893 / Copyright © 2020 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Sağlık bakım ilişkili enfeksiyonlar, en önemli mortalite ve morbidite nedenlerindedir. Amerika Birleşik Devletlerinde, son yıllarda hastaneye başvuran hastaların %5-10'unun da sağlık bakım ilişkili enfeksiyon geliştiği bildirilmektedir. Ülkemizde ise bu oran %1-16,5 arasındadır. Sağlık bakım ilişkili enfeksiyon oranlarını azaltmada el hijyeni, tek başına en kolay, en ucuz ve en etkili yöntemdir.¹⁻⁴ El hijyeni bugün tüm dünyada bir pandemi olarak kabul edilen başta koronavirüs hastalığı-2019 [coronavirus disease-2019 (COVID-19)] olmak üzere birçok salgın hastalık ile mücadelede de önemini göstermiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Hastalıkları Kontrol Ve Önleme Merkezi [Centers for Disease Control and Prevention (CDC)] ve diğer sağlık kuruluşları tarafından hazırlanan tüm rehberlerde de el hijyeni en baş sıralarda yer almaktadır.⁵

Literatürde hastanelerde çalışan sağlık personelinin ellerinin kirli olması, virülsü yüksek ve çok sayıda ilaca direnç gösteren mikroorganizmaların hasta bireylere taşınarak yayılmasının %40'undan sorumlu olarak gösterilmektedir. El hijyeni uyum oranlarının iyileştirilmesi, sağlık bakım ilişkili enfeksiyon oranları ve antimikrobiyal direnç oranlarındaki azalma ile yakından ilişkilidir. Sağlık çalışanlarının, doğru el yıkama davranışı ile hastane enfeksiyonlarının %50'den fazlasının önlenebileceği belirtilmektedir.^{3,6,7} Sağlık çalışanlarının el hijyenine uyum oranlarındaki artış, hasta güvenliği ve bakım kalitesinin de en önemli göstergesidir.⁷

CDC ve DSÖ'nün el hijyenini artırmaya yönelik daha önce yayımlanan rehberlerinde el hijyeni oranlarındaki başarılı artışın, bakım noktasında alkol bazlı el dezenfektanlarının düzenli kullanımı, sağlık çalışanlarının eğitimi, performans izleme ve geri bildirim, iş yerinde hatırlatıcılar kullanma ve kurum düzeyinde kültür değişimini içeren çok modelli bir yaklaşım gerektirdiği belirtilmiştir.⁷⁻⁹ Bu rehberlere ek olarak, 2009 yılında yayınlanan Sağlık Hizmetlerinde DSÖ'nün El Hijyeni Rehberi'nde sürekli iyileştirme ve hasta güvenliği için çok modelli el hijyeni kampanyalarında, ilk kez gönüllü ve motive olabilecek hasta ve hasta yakınlarının da kampanyaya dâhil edilmesi önerilmiştir. Eğitilerek bilgilendirilen hasta ve hasta yakınlarının, kendilerine bakım veren sağlık çalışanlarının el hijyeni göz-

lemcisi olarak, sağlık çalışanlarına ellerini yıkayıp yıkamadıklarını sormalarının, el hijyeni yaygınlaşma etkinliğinin önemli bir adımı olduğu belirtilmektedir.^{6,10-15} Amerika ve Birleşik Krallık'ta yapılan bir dizi çalışmada da McGuckin ve ark. sağlık çalışanlarından ellerini yıkamalarını isteyen aktif olarak güçlendirilmiş hastaların, sağlık çalışanlarının el hijyenine uyumunu %34-%94 oranında artırdığını göstermişlerdir.^{11,14}

El yıkama davranışı sağlık çalışanlarının öz sorumluluğudur. Bunun yanı sıra, hasta ve yakınlarının sağlık personelinin el hijyenini yerine getirme durumunu sorgulayarak takip etmesinin de el yıkama davranışını tetikleyeceği ve el yıkama oranlarını yükselteceği düşünülmektedir. Literatürde sağlık çalışanlarının, el hijyeni konusuna yönelik görüş ve tutumlarını değerlendiren çalışmalar olmasına rağmen hasta ve hasta yakınları gözüyle sağlık personelinin el hijyeninin değerlendirildiği sadece birkaç yurt dışı araştırması vardır.^{6,9,10,12,14} Ülkemizde ise aynı amaçla yürütülen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Buradan yola çıkarak bu çalışmada; bir hastanede hasta ve hasta yakınlarının, sağlık çalışanlarının el yıkama davranışı ile ilgili bilgi, görüş ve tutumlarını belirlemek hedeflenmiştir. Araştırmanın ikincil hedefleri ise sağlık hizmetlerinin yürütülmesi sırasında, hasta ve hasta yakınlarının el yıkama uygulamalarına katılmaya gönüllülük durumu ve el yıkamaya yönelik tutumları ile hastane, doktor ve hemşire seçimleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

Çalışma sonuçlarının, sağlık kurumlarında bakım ve tedavi hizmetlerinden yararlanan hasta ve hasta yakınları arasında sağlık çalışanlarının el hijyeni davranışını başlatması ve sürdürmesine yönelik farkındalık oluşturacağı ve el hijyeninin yaygınlaştırılmasına yönelik etkinliklere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMA SORULARI

1. Hastanede yatan hasta ve hasta yakınlarının sağlık çalışanlarının el yıkama davranışıyla ilgili durumu nasıldır?
2. Hastanede yatan hasta ve hasta yakınlarının sağlık çalışanlarının el yıkama davranışıyla ilgili tutumu nasıldır?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN TÜRÜ

Bu araştırma tanımlayıcı ve kesitsel türde yürütülmüştür.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırma, 2014-2015 tarihleri arasında bir eğitim ve araştırma hastanesinde yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini veri toplama süresince hastanenin tüm cerrahi (Kulak burun boğaz, genel cerrahi, ortopedi, göz hastalıkları, beyin cerrahisi, göğüs-kalp damar cerrahisi, üroloji) ve dahili birimlerinde (dahiliye, nöroloji, gastroenteroloji) yatan toplam 312 hasta ve hasta yakını ile pediatri kliniklerinde yatan hasta yakınları oluşturmuştur. Evrenin aynı zamanda örnekleme oluşturması hedeflenmiş ve herhangi bir örneklem seçimine gidilmemiştir. Araştırmanın örneklemini ise bu tarihler arasında 18 yaşından büyük, herhangi bir iletişim engeli bulunmayan (işitme ve görme sorunu, zihinsel yetersizlik vb.) bilinci açık ve araştırmaya katılmayı kabul eden hasta ve yakınları (n=245) oluşturmuştur.

VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından kapsamlı literatür doğrultusunda geliştirilen anket formu ile toplanmıştır. ^{2,8-10,14,16-22} Anket formu hasta/hasta yakınlarının tanıtıcı özellikleri (11 soru), el yıkama endikasyonlarına yönelik bilgi (5 soru), görüşlerini (12 soru) ve sağlık çalışanlarının el yıkama davranışına yönelik tutumlarını (9 soru) belirleyen toplam 37 sorudan oluşmuştur. Hasta ve hasta yakınlarının bilgilerine yönelik 5 soru; Dünya Sağlık Örgütü'nün "Temiz Bakım Güvenli Bakımdır" kampanyasında yer alan ve ülkemizde Sağlık Bakanlığı 2009 -2011 yılı hastane hizmet kalite standartları içinde de yayımlanan sağlık çalışanlarına yönelik "El Hijyeni için 5 Endikasyon Kuralı"na dayanmaktadır.³

Anket formunu oluşturan sorular kapalı uçlu nitelikte olup tutumun değerlendirildiği sorular 5'li likert tipi yanıtlar içermektedir. Yanıt kategorileri [1="Kesinlikle katılıyorum", 2="Katılıyorum", 3="Kararsızım", 4="Katılmıyorum", ve 5="Kesinlikle katılmıyorum"] şeklindedir. Anketi oluşturan soruların uygunluğu için 10 kişiden uzman görüşü

alınmıştır. Anketin bir bireyde doldurulması ortalama 8 dk'dır. Anket formu, yüz yüze görüşme ve kendi kendine raporlama teknikleriyle doldurulmuştur.

VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmadan elde edilen veriler, bilgisayar ortamında "Statistical Package for the Social Science" (SPSS) 20.0 paket programında değerlendirilmiştir. Verilerin sayı, yüzde, ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Veriler sayı ve yüzdelerle ile tablolar halinde verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Araştırmanın yapılabilmesi için araştırmanın yürütüldüğü Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi yerel etik kurulundan (Etik Kurul Tarih-No:2013-52/9) onay alınırken, araştırmanın yapıldığı kurum ve kliniklerden de yazılı izin alınmıştır.

Araştırma, Helsinki Bildirgesi prensiplerine uygun olarak yürütülmüştür. Verileri toplama aşamasından önce hasta/hasta yakınlarına yüz yüze görüşme tekniğiyle araştırma ile ilgili bilgi verilmiş ve sözel onamları alınmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamındaki kişilerin 145 (%59,2)'i hasta yakını, 100 (%40,8)'ü hastadır. Araştırmaya katılan hasta ve hasta yakınlarının 164 (%66,9)'ü kadın, yaş ortalaması 43+14,5'tir. Hasta ve hasta yakınlarının 135 (%55,1)'ini cerrahi kliniklerde, 110 (%44,9)'unu dahili kliniklerde yatarak tedavi gören hastalar ve hasta yakınları oluşturmuştur. Hasta ve hasta yakınlarının 186 (%75,9)'sı evli, 136 (%55,5)'sının ilköğretim mezunu olduğu ve 127 (%51,9)'sinin herhangi bir yerde çalışmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı tarihte, hasta ve hasta yakınlarının 86 (%35,1)'sı 4-6 gündür hastanede yattıklarını ve 173 (%70,6)'ü daha önce kendisi ya da ailesinden birinin hastanede yattığını bildirmiştir (Tablo 1).

Hasta ve hasta yakınlarından 36 (%14,7)'sı yakın zamanda kendileri ya da yakınlarından birinde hastanede yatışı sırasında hastane enfeksiyonu geliştiğini bildirmiştir. Hasta ve hasta yakınlarının 192 (%78,4)'si hastane enfeksiyonları konusunda bilgisi olduğunu belirtirken, bilgisi olanların 98 (%50)'i sağlık çalışanlarından, 42 (%21,4)'si sosyal medya or-

TABLO 1: Hasta/hasta yakınlarının tanıtıcı özellikleri.

Tanıtıcı Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Erkek	81	33,1
Kadın	164	66,9
Yaş grupları		
<30	48	19,6
30-39	68	27,08
40-49	48	19,6
50-59	49	20,0
>60	32	13,1
Klinik		
Dahili	110	44,9
Cerrahi	135	55,1
Medeni durum		
Evlü	186	75,9
Bekâr	59	24,1
Eğitim seviyesi		
Okuryazar değil	17	6,9
İlköğretim mezunu	136	55,5
Lise mezunu	52	21,2
Lisans mezunu	40	16,3
Çalışma durumu		
Çalışmıyor	127	51,9
Aktif olarak çalışıyor	76	31,0
Emekli	42	17,1
Hastanede kalış süresi		
1-3 gün	73	29,8
4-6 gün	86	35,1
7-9 gün	34	13,9
10-13 gün	22	9,0
14 gün ve üzeri	30	12,2
Daha önce kendisinin/ailesinden birinin hastaneye yatma durumu		
Evet	173	70,6
Hayır	72	29,4

ganlarından (TV, gazete) ve 18(%9,2)'i de internetten bilgi edindiğini rapor etmiştir. Hasta ve hasta yakınları hastanedeyken günde ortalama 10,8+11,8 defa ellerini yıkadıklarını, evde ise ortalama 9,01+8,2 defa ellerini yıkadıklarını rapor etmiştir. Hasta ve hasta yakınlarının, 16 (%6,7)'sı yataktan kalkamama, 10 (%4,2)'u lavaboların kirli olması, 8 (%3,4)'i lavabo sayısının yetersiz veya arızalı olması gibi nedenlerden dolayı ellerini yıkayamadıklarını rapor etmiştir. Hasta/hasta yakınlarının 238 (%97)'i hemşire/dok-

torların el yıkama davranışının hastane enfeksiyonlarını önlemede önemli olduğunu belirtmiştir. Herhangi bir sağlık çalışanının girişimlerinden önce ellerini yıkama durumunu 214(%87,3)'ü merak ettiğini belirtirken, 70 (%28,6)'i hastanede buldukları sürede el yıkama konusunda eğitim aldığını rapor etmiştir. Hasta ve hasta yakınlarının 156 (%63,7)'sı hastanede ulaşılabilir yerlerde el antiseptiği bulunma durumunu yeterli bulmuştur (Tablo 2).

Hasta/hasta yakınlarının 199 (%81,2)'u sağlık hizmetlerinde el yıkamanın önemli olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Hasta/hasta yakınlarından 160 (%65,3)'ü hastanede sağlık çalışanlarının ellerini yıkayıp yıkamadığını gözlemlediğini belirtirken, 159 (%64,9)'u sağlık çalışanlarının görüş alanı içinde el hijyenini gerçekleştirmesini istediğini belirtmiştir. Hasta/hasta yakınlarının 192 (%78,4)'sı kendileriyle temas etmeden önce sağlık çalışanının el hijyenini gerçekleştirme durumunu bilmelerinin kendilerini çok rahatlatacağını ifade etmiştir. Hasta/hasta yakınlarından 152 (%62)'sı kendileriyle temas etmeden önce sağlık çalışanının el hijyenini gerçekleştirme durumunu kendilerine söylenmesini isterken; 157 (%64,1)'sı el hijyenini gerçekleştirilmeyen sağlık çalışanına el hijyenini hatırlatmak istediğini belirtmiştir. Hasta/hasta yakınlarının 144 (%58,8)'ü doktorun sık sık ellerini yıkamasının doktor seçimlerini etkileyeceğini, 151 (%61,6)'i hemşirenin sık sık ellerini yıkamasının da hemşire seçimlerini etkileyeceğini bildirmiştir. Sağlık çalışanlarının el yıkama oranlarının hastane seçimlerini etkileyeceğini düşünenlerin sayısı 160 (%65,3) olarak bulunmuştur (Tablo 3).

Hasta/hasta yakınlarının 230 (%93,9) 'u hastayla temas etmeden önce, 240 (%98) 'ı yara pansumunu, idrar sondası takma gibi aseptik işlemler öncesinde, 237 (%96,7) 'sı sağlık çalışanının ellerinin vücut sıvılarıyla kirlenme sonrasında, 230 (%93,9) 'u hastayla temas sonrası, 227 (%92,7) 'sı hasta yatağı ve çevresindeki eşyalara dokunduktan sonra "Sağlık çalışanının ellerini yıkaması gerekli midir?" sorusuna "Evet" yanıtını vererek doğru bilmiştir (Tablo 4)

TARTIŞMA

Literatürde sağlık çalışanlarının el hijyenine uyum durumunun geliştirilmesini desteklemede, hasta ve

TABLO 2: Hasta/hasta yakınlarının el yıkamayla ilgili tanıtıcı özellikleri ve görüşleri.

Özellikler	n		
Daha önce kendisi/ailesinden birinde hastane enfeksiyonu gelişme durumu			
Evet	36	14,7	
Hayır	209	85,3	
Hastane enfeksiyonları konusunda bilgi durumu			
Var	192	78,4	
Yok	53	21,6	
Hastane enfeksiyonları konusunda bilgi edinme kaynakları			
Sağlık çalışanları	98	50,0	
Sosyal medya organları (TV, gazete)	42	21,4	
Arkadaş/tanıdıklar	22	11,2	
İnternet	18	9,2	
Diğer	16	8,2	
	$\bar{X} \pm SS$	Minimum	Maksimum
Hastanede günlük ortalama el yıkama sayısı	10,8+11,8	0	100
Evde günlük ortalama el yıkama sayısı	9,01+8,2	3	60
Hastane ortamında el yıkama engelleri			
Engelle karşılaşmama	178	74,5	
Yataktan kalkamama	16	6,7	
Lavaboların kirli olması	10	4,2	
Lavaboların yetersiz ve arızalı olması	8	3,4	
Koldan IV sıvı tedavisi uygulanması	5	2,1	
Odada el yıkama lavabosu olmaması	5	2,1	
Ameliyat olma	4	1,7	
Malzeme eksikliği (sabun, kağıt havlu)	4	1,7	
Diğer (acil durumlar, ağrı, alçılı olma)	9	3,6	
El yıkamaya ilişkin görüşler			
Sağlık çalışanlarının el yıkama davranışını önemli bulma	238	97,0	
Sağlık çalışanının girişimleri öncesi el yıkama durumunu merak etme	214	87,3	
Hastanede bulunulan sürede el yıkama konusunda eğitim alma durumu	70	28,6	
Hastanede ulaşılabilir yerlerde el antiseptiği bulunma durumunu yeterli bulma	156	63,7	

* \bar{X} =Ortalama; SS=Standart sapma.

hasta yakınlarının katılımı üzerine oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.^{6,9,10,12,14} Çalışmamız, ülkemizdeki hasta ve hasta yakınlarının gözüyle sağlık personelinin el hijyeninin değerlendirildiği ve sağlık personelinin el yıkama endikasyonlarına ilişkin bilginin incelendiği ilk çalışmadır. .

Araştırmamız sonucunda, az sayıda bireyde kendileri ya da aile/arkadaşlarından birinde geçmişte hastane enfeksiyonu geliştiği belirlenmiştir. Buser ve ark. çalışmasında hasta ve hasta yakınlarının %4'ünde, Kim ve ark. %6,2'inde, Wu ve ark. ise %10,8'inde, Sande-Meijide ve ark. hastaların %16'sında geçmişte hastane enfeksiyonu geliştiğini

rapor etmiştir.^{6,7,17,21} Çalışmamızdan elde edilen veriler, diğer çalışma sonuçlarına göre hafif yüksek olmakla birlikte, sözü edilen üç çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu farklı yıllardaki araştırma bulguları hastane enfeksiyonlarının önemini koruyan güncel bir sorun olduğunu göstermektedir.

Araştırmamıza katılan hasta ve hasta yakınlarının büyük çoğunluğu hastane enfeksiyonları konusunda bilgisi olduğunu belirtirken; Buser ve ark.nın çalışma bulguları da (%84) çalışmamızı destekler niteliktedir.²¹ Diğer yandan; hasta ve hasta yakınlarında hastane enfeksiyonlarına yönelik bilgi oranı Vijayalakshmi ve ark.nın çalışmasında %28,7 olarak rapor

TABLO 3: Hasta/hasta yakınlarının sağlık çalışanlarının el yıkamalarına karşı tutum ve algılamaları.

Sorular	Katılıyorum*		Kararsızım		Katılmıyorum**	
	n	%	n	%	n	%
Sağlık hizmetlerinde el yıkamanın önemli olduğunu düşünüyorum	199	81,2	1	0,4	45	18,0
Hastanede sağlık çalışanlarının ellerini yıkayıp yıkamadığını gözlemlerim	160	65,3	23	9,4	62	25,0
Sağlık çalışanlarının el hijyenini görüş alanım içinde gerçekleştirmesini isterim/dilerim	159	64,9	22	9,0	64	26,0
Benimle temas etmeden önce eğer sağlık çalışanının el hijyenini gerçekleştirdiğini bilirdim bu beni daha çok rahatlatır	192	78,4	11	4,5	42	17,1
Benimle temas etmeden önce eğer sağlık çalışanı el hijyenini gerçekleştirmişse bunu bana söylemesini isterim	152	62,0	28	11,4	65	26,5
El hijyenini gerçekleştirmeyen sağlık çalışanına, eğer birinin ona hatırlatması gerekiyorsa, hatırlatmak isterim	157	64,1	34	13,9	54	22,0
Doktorun sık sık ellerini yıkamasının benim doktor seçimimi etkileyeceğini düşünüyorum	144	58,8	23	9,4	78	31,8
Hemşirenin sık sık ellerini yıkama alışkanlığının benim hemşire seçimimi etkileyeceğini düşünüyorum	151	61,6	20	8,2	74	32,0
Sağlık çalışanlarının el yıkama oranlarının hastane seçimimi etkileyeceğini düşünüyorum	160	65,3	31	12,7	54	22,0

* "Kesinlikle katılıyorum" ve "katılıyorum" yanıtları birleştirilmiştir.

** "Kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" yanıtları birleştirilmiştir.

edilmiştir.¹⁹ Bu oranın çalışmamız ve Buser ve ark.nın çalışmasından oldukça düşük olması, araştırma kapsamındaki bireylerin farklı nitelikte ve nicelikte olması, daha önce eğitim alma durumlarındaki farklılıklardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Çalışmamızdaki hasta ve hasta yakınlarının, hastane ortamında ev ortamındakine göre daha sık ellerini yıkadığı bulunmuştur. Katılımcıların çoğu hastanede ellerini yıkama konusunda herhangi bir engelle karşılaşmadığını ifade ederken, yaklaşık çeyreğinde el yıkamaya engel durumların, bireylerin kişilik özellikleri ve tercihleri ile yabancı bir ortam olan hastanede bulunma olduğu görülmüştür.

Araştırma kapsamındaki bireylerin çoğu hastanede buldukları süre içerisinde el yıkama konusunda eğitim almamasına rağmen el hijyeninde 5 endikasyon ile ilgili bilgi sorularının hemen hemen tamamına doğru yanıt vermiştir. Vijayalakshmi ve ark.nın çalışmasında hasta ve hasta yakınlarının %72,3'ü, Sunkesula ve ark.nın eğitim öncesi yapılan anket çalışmasında çalışmamıza benzer şekilde hastaların çoğunluğu el yıkamanın önemi konusunda eğitim almadığını ifade ederken, hastanede evdekine göre daha az ellerini yıkadıklarını ve hastanede kaldıkları süre boyunca çok hasta olmaları ya da lava-boya yürüyememe durumlarının el yıkama

durumlarına engel olduğunu bildirmiştir.^{19,23} Bu çalışma sonuçlarımızı destekler niteliktedir.

Bulgularımızla paralel sonuçlar gösteren, Buser ve ark. tarafından yapılan bir çalışmada hasta yakınlarının %78'i el yıkamayı hastane enfeksiyonlarını önlemede en önemli önlem olarak gördüklerini belirtmiştir.²¹ Bu bulguların aksine; Ong ve ark. ise çalışmalarında eğitim öncesinde, el yıkamanın hastane enfeksiyonlarını önlemedeki önemini bilen hasta oranını %20 olarak bildirmiştir.²⁴ Ong ve ark.nın bulguları ile Buser ve ark. ve çalışmamız sonuçları birbiriyle uyumsuzdur. Bunun nedeninin, araştırmalara katılanların nitelik ve niceliksel farklılıkları ve el yıkama konusunda eğitim alma durumu ile eğitim almışsa eğitimin içerik ve kalitesindeki farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmamız kapsamındaki hasta ve hasta yakınlarının yarısından fazlası el hijyenini gerçekleştirmeyen sağlık çalışanına el yıkamayı hatırlatmak istediğini belirtmiştir. Bulgularımızla uyumlu olarak McGuckin ve ark.nın el hijyeni tutumlarına ilişkin yaptıkları çalışmada da, her 5 katılımcıdan 4'ü el yıkamanın önemi konusunda eğitim aldıkları takdirde sağlık çalışanlarına ellerini yıkayıp yıkamadıklarını sorabileceklerini ifade etmiştir.²⁵ McGuckin ve Govednick çalışmalarında kendilerine bakım veren sağ-

TABLO 4: Hasta/hasta yakınlarının sağlık çalışanlarının el hijyeni ile ilgili bilgi durumları.

Sorular	Evet		Hayır	
	n	%	n	%
1. Sağlık çalışanının hastayla temas etmeden önce (hastayı kaldırma vb.) el hijyeni/ el yıkamayı gerçekleştirmesi gerekli midir?	230	93,9	15	6,1
2. Sağlık çalışanının aseptik işlem öncesi (yara pansumanı, ameliyat veya idrar sondası takma gibi) el hijyeni/ el yıkaması gerekli midir?	240	98,0	5	2,0
3. Sağlık çalışanının ellerinin/eldivenlerinin hastanın kan ve vücut sıvılarıyla kirlenmesinden sonra el hijyeni/ el yıkama gerekli midir?	237	96,7	8	3,3
4. Hastayla temastan sonra (tansiyon ölçme, hastayı kaldırma vb.) el yıkama gerekli midir?	230	93,9	15	6,1
5. Hasta yatağı ve çevresindeki eşyalara dokunduktan sonra el yıkama gerekli midir?	227	92,7	18	7,3

lık çalışanına ellerini yıkayıp yıkamadığını soran kişi sayısını %16,9, Vijayalakshmi ve ark. %28,7, Grota ve ark. %12 olarak bildirmiştir.^{11,15,19} Pan ve ark.nın yürüttüğü çalışmada ise hasta/hasta yakınlarının tamamına yakınının (%96,5) sağlık çalışanlarına el yıkamayı hatırlatma konusunda yardımcı olmak istedikleri rapor edilmiştir.²⁰ Kim ve ark.nın çalışmasında, hasta/hasta yakınlarından %75'inin, Buser ve ark. %67'sinin, Sande-Meijide ve ark.nın çalışmasında ise hasta ve hasta yakınlarının %49'unun el hijyenini gerçekleştirilmeyen sağlık çalışanına el hijyenini hatırlatmak istediği rapor edilmiştir.^{7,17,21} Sağlık çalışanlarının el yıkama davranışını önemsemediğini gösteren sonuçlarımızın Pan ve ark., Kim ve ark., Sande-Meijide ve ark. ile Buser ve ark.nın çalışma sonuçları ile de uyumlu olduğu görülmektedir. Araştırmamız ve bu araştırmalardan farklı olarak Birleşik Krallık'ta yapılan bir anket çalışmasında cerrahi kliniğindeki 80 hastanın çoğunluğunun sağlık çalışanlarına zaten ellerini yıkamış olabileceklerini düşündükleri için ellerini yıkayıp yıkamadıklarını sormadıkları saptanmıştır.²⁶

Kim ve ark.nın yürüttüğü bir çalışmada, hasta/hasta yakınlarının yaklaşık %60'ının, Sande-Meijide ve ark. %58'inin sağlık çalışanlarının hastalara dokunmadan önce ve sonra ellerini yıkayıp yıkamadıklarını gözlemlendiği rapor edilmiştir.^{7,17} Bu sonuçlar araştırmamız ile uyumludur. Bulgularımıza göre, hasta/hasta yakınlarının yarısından fazlası doktor ve hemşirenin sık sık ellerini yıkamasının doktor/hemşire ve hastane seçimlerini etkileyeceğini belirtmiştir. Wu ve ark.nın çalışmasında ise hasta ve hasta yakınlarının %66,8'i doktor seçiminde el hij-

yeninin önemli bir faktör olduğuna inandığını belirten, %75,9'u da hastane seçiminde önemli bir faktör olduğuna inandığını ifade etmiştir.⁶ Aynı çalışmada hasta/hasta yakınlarından geçmişte hastane enfeksiyonu deneyimi olanların el yıkamayı hastane seçiminde daha ön planda tuttukları rapor edilmiştir. Araştırma bulgularımızla uyumlu bu sonuçlara göre; deneyimlerin ve sağlık personelinin el yıkama davranışlarına verilen önemin hastane ve sağlık personeli seçimini etkilediğini söylemek mümkündür.

SINIRLILIKLAR

Çalışmanın sadece bir hastanede yapılmış olması, anket sorularının hasta/hasta yakınlarının bilgi, tutum ve algılarını belirlemeye yönelik olup, uygulamada davranışlarının gözlenememesi, yoğun bakım, acil, organ nakli gibi durumu ağır olan hastalara göre sağlık durumu daha iyi olan hastaların araştırmaya dâhil edilmesi bu çalışmanın sınırlılıklarındandır. Ayrıca hasta ve hasta yakınlarının, sağlık çalışanlarının el hijyeni davranışına yönelik bilgi içeren soruların kapalı uçlu olması, yanıtlar konusunda hasta ve hasta yakınlarını yönlendirici olabileceğinden bu durum araştırmamızın sınırlılığı olarak kabul edilmiştir.

SONUÇ

Araştırmamız sonucunda, hasta/hasta yakınlarının çoğunun günlük yaşamında el hijyeninin çok önemli olduğunu ve hastanede günlük ortalama olarak daha sık ellerini yıkadıklarını ortaya koyduk. Ayrıca hasta/hasta yakınlarının neredeyse tamamı hemşire/doktorların el yıkama davranışının hastane enfeksiyonlarını önlemede, önemli bulunduğunu rapor

etmiştir. Bunların da ötesinde el yıkamanın hasta ve hasta yakınlarının yarısından fazlası için doktor, hemşire ve hatta hastane seçiminde önemli bir gösterge olduğunu bulduk.

Hasta katılımlı el hijyeni uygulamalarının sağlık çalışanlarına uyumunu artırmak için çok modelli ve multidisipliner yaklaşımlara odaklanılmalıdır. Güncel kılavuzlar ve rehberler tarafından sürekli iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır. El yıkama yaygınlaştırma girişimlerinde hasta/hasta yakınlarının el hijyeni çalışmalarına daha çok katılımının sağlanması önerilmektedir. Bu çalışma hasta ve hasta yakınlarının, sağlık personelinin el yıkama davranışlarıyla ilgili görüş ve tutumlarını belirleyen ülkemizdeki ilk çalışma olması açısından değerlidir. İlerleyen dönemlerde, hasta/hasta yakını katılımlı el yıkama girişimlerinin başarısını etkilemesi, olası hasta/hasta yakınlarının çekincelerinin araştırılması ve araştırmamızla benzer amaçlı daha farklı ve geniş örneklerle yürütülecek araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Gül Bülbül Maraş, Şükran Köse; **Tasarım:** Gül Bülbül Maraş; **Denetleme/Danışmanlık:** Gül Bülbül Maraş; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Gül Bülbül Maraş; **Analiz ve/veya Yorum:** Gül Bülbül Maraş; **Elem Kocaçal;** **Kaynak Taraması:** Gül Bülbül Maraş; **Elem Kocaçal;** **Makalenin Yazımı:** Gül Bülbül Maraş; **Elem Kocaçal;** **Eleştirel İnceleme:** Gül Bülbül Maraş; **Elem Kocaçal, Şükran Köse;** **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Gül Bülbül Maraş.

KAYNAKLAR

- Wenzel RP. Health care-associated infections: major issues in the early years of the 21st century. *Clin Infect Dis.* 2007;45 Suppl 1:S85-8.[Crossref] [PubMed]
- Pittet D, Hugonnet S, Harbarth S, Mourouga P, Sauvan V, Touveneau S, et al. Effectiveness of a hospital-wide programme to improve compliance with hand hygiene. *Infection Control Programme.* *Lancet.* 2000 ;356(9238):1307-12.[Crossref] [PubMed]
- Oğuz B, Kurutkan MN. [Gold rule of decreasing hospital acquired infections (HAI's), hand hygiene: comparison of public and private hospitals]. *Konuralp Tıp Dergisi.* 2013;5(2):36-42. [Link]
- Yurttaş A, Kaya A, Engin R. [Examination of hospital infection and hand hygiene compliance in intensive care unit of a university hospital]. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi.* 2017;4(1):1-7. [Link]
- Lynch C, Mahida N, Oppenheim B, Gray J. Washing our hands of the problem. *J Hosp Infect.* 2020;104(4):401-3.[Crossref] [PubMed] [PMC]
- Wu KS, Lee SS, Chen JK, Tsai HC, Li CH, Chao HL, et al. Hand hygiene among patients: attitudes, perceptions, and willingness to participate. *Am J Infect Control.* 2013;41(4):327-31.[Crossref] [PubMed]
- Sande-Meijide M, Lorenzo-González M, Morim-Gamarra F, Cortés-Gago I, González-Vázquez A, Moure-Rodríguez L, Herranz-Urbasos M. Perceptions and attitudes of patients and health care workers toward patient empowerment in promoting hand hygiene. *Am J Infect Control.* 2019;47(1):45-50.[Crossref] [PubMed]
- WHO Guidelines on Hand Hygiene in Health Care: First Global Patient Safety Challenge Clean Care Is Safer Care. Geneva: World Health Organization; 2009.[PubMed]
- A Guide to the Implementation of the WHO Multimodal Hand Hygiene Improvement Strategy. Geneva: World Health Organization;2009.p.1-47.
- Pittet D, Panesar SS, Wilson K, Longtin Y, Morris T, Allan V, et al. Involving the patient to ask about hospital hand hygiene: a National Patient Safety Agency feasibility study. *J Hosp Infect.* 2011;77(4):299-303.[Crossref] [PubMed]
- McGuckin M, Govednik J. Patient empowerment and hand hygiene, 1997-2012. *J Hosp Infect.* 2013;84(3):191-9.[Crossref] [PubMed]
- Lastinger A, Gomez K, Manegold E, Khakoo R. Use of a patient empowerment tool for hand hygiene. *Am J Infect Control.* 2017;45(8):824-29.[Crossref] [PubMed] [PMC]
- Butenko S, Lockwood C, McArthur A. Patient experiences of partnering with healthcare professionals for hand hygiene compliance: a systematic review. *JBHI Database System Rev Implement Rep.* 2017;15(6):1645-70.[Crossref] [PubMed]
- McGuckin M, Taylor A, Martin V, Porten L, Salcido R. Evaluation of a patient education model for increasing hand hygiene compliance in an inpatient rehabilitation unit. *Am J Infect Control.* 2004;32(4):235-8.[Crossref] [PubMed]
- Grota PG, Eng T, Jenkins CA. Patient motivational dialogue: A novel approach to improve hand hygiene through patient empowerment in ambulatory care. *Am J Infect Control.* 2020;48(5):573-74.[Crossref] [PubMed]
- McGuckin M, Waterman R, Porten L, Bello S, Caruso M, Juzaitis B, et al. Patient education model for increasing handwashing compliance. *Am J Infect Control.* 1999;27(4):309-14.[Crossref] [PubMed]
- Kim MK, Nam EY, Na SH, Shin MJ, Lee HS, Kim NH, et al. Discrepancy in perceptions regarding patient participation in hand hygiene between patients and health care workers. *Am J Infect Control.* 2015;43(5):510-5.[Crossref] [PubMed]

18. McGuckin M, Govednik J. Patient empowerment begins with knowledge: consumer perceptions and knowledge sources for hand hygiene compliance rates. *Am J Infect Control*. 2014;42(10):1106-8.[Crossref] [PubMed]
19. Vijayalakshmi S, Ramkumar S, Narayan KA, Vaithyanathan P. A Goal Unrealized: Patient Empowerment on Hand Hygiene- A Web-Based Survey from India. *J Clin Diagn Res*. 2017;11(4):LC12-LC16.[Crossref] [PubMed] [PMC]
20. Pan SC, Tien KL, Hung IC, Lin YJ, Yang YL, Yang MC, et al. Patient empowerment in a hand hygiene program: differing points of view between patients/family members and health care workers in Asian culture. *Am J Infect Control*. 2013;41(11):979-83.[Crossref] [PubMed]
21. Buser GL, Fisher BT, Shea JA, Coffin SE. Parent willingness to remind health care workers to perform hand hygiene. *Am J Infect Control*. 2013;41(6):492-6.[Crossref] [PubMed]
22. McGuckin M, Storr J, Longtin Y, Allegranzi B, Pittet D. Patient empowerment and multimodal hand hygiene promotion: a win-win strategy. *Am J Med Qual*. 2011;26(1):10-7.[Crossref] [PubMed]
23. Sunkesula VC, Knighton S, Zabarsky TF, Kundrapu S, Higgins PA, Donskey CJ. Four Moments for Patient Hand Hygiene: A Patient-Centered, Provider-Facilitated Model to Improve Patient Hand Hygiene. *Infect Control Hosp Epidemiol*. 2015;36(8):986-9.[Crossref] [PubMed]
24. Ong AY, Tan J, Yeo HL, Goh ML. Patient-centred hand hygiene information in orthopaedics units: an evidence-based implementation project. *Int J Evid Based Healthc*. 2017;15(1):22-9.[Crossref] [PubMed]
25. McGuckin M, Waterman R, Shubin A. Consumer attitudes about health care-acquired infections and hand hygiene. *Am J Med Qual*. 2006;21(5):342-6.[Crossref] [PubMed]
26. Davis RE, Koutantji M, Vincent CA. How willing are patients to question healthcare staff on issues related to the quality and safety of their healthcare? An exploratory study. *Qual Saf Health Care*. 2008;17(2):90-6.[Crossref] [PubMed]